

AZ EGÉSZSÉG TÁRSADALMI VÉDELME.

— Első közlemény. —

I.

A társadalom gépezete a tagjait képező egyének élet-szükségleteinek activ kölcsönösségére vmnkan alapítva, abból fejlődött, és az tartja fenn. Az ember és társadalmi kerete, melyben él, kölcsönösen egymásra szorulnak; életműködéseiknek, vágyaiknak és műveiknek szerves egymásba illeszkedése egészíti csak az ember életművét oly teljessé, a mint izolált, társadalmon kívüli életben lehetetlen volna. Az életérdekek ezen összeütközései és súrlódásai mellett is harmonicus társadalmi compositiójában az egyes ember mint egy erőmolecula, mint az általános emberi érdekczélok egy munkása szerepel. Ezen dinamikai felfogást téve magunkévá, a társadalmi életet egyéni erőkre szétbontva látjuk, melyek összeütközései és egyensúlyi állapotai, egyszóval kölcsönhatásai a társadalmi élet mozgalmait és institutióit hozzák létre.

Az erők kölcsönhatásában az irányok és a qualitások úgy-szólván csak mint a létrejövő küzdelem stratégiai rendezői szerepelnek, azonban a döntő factor mindég a találkozó erők nagysága. A betegségek különös társadalomtudományi fontos-ságot nyernek azért, hogy ily egyéni erőket lerontanak, vagy megbénítanak. A társadalom, melyben mindég a többség érzelmei uralkodnak, egoismusában nem osztja meg beteg tagjainak szenvedését és directe csak azon erők hiányát érzi, melyek a betegség által veszendőbe mentek. A betegségek által így okozott kár a társadalom szempontjából csak passiv defectus, azonban activ kárt is okozhatnak a betegségek az által, hogy mások egészségét is veszélyeztethetik, továbbá az által, hogy a betegség által tehetetlenné vált egyén nem csak egy munka-helyet hagy üresen, nem csak önmaga szenved, de saját előbb hordott terhét is egészséges társaira rakja. Ezen két szemponton kívül fontos a betegségek kihatása a népesedési mozgalomra is, a mennyiben egyrészt tőle függ a halálozás arányszáma,

másrészt átöröklés útján — *ceteris paribus* — a születendő életkorát is befolyásolja.

Eltételezve minden *sympatheticus*, vagy *altruisticus* szemponttól, mely a betegek *subjectiv* szenvedését az egészségesekkel is közölheti és csupán hideg társadalomtudományi *objectivitással* mérlegelve 3 pontba foglalhatjuk össze azon szempontokat, melyek a betegségeket *socialis* fontosságúvá teszik.

1. A betegség társadalmi erőket paralizál. (*Passiv kár.*)

2. Kárt okoz másoknak is, mert rájuk hárul a veszendőbe ment erő pótlása és mert a betegség rájuk is ragadhat, végül mert egyes betegségek a ragálytól eltekintve is közveszedelmesek. Részben ide tartozik az átörökítés veszedelme is. (Mindezeket együttvéve a betegség által okozott *activ* társadalmi károknak nevezhetjük.)

1. Fontos a betegség a népesedési mozgalomra gyakorolt befolyása által és pedig a jelenben, mint a halálozás előfutárja, a jövőben pedig mint átörökölhető és az életet megrövidítő, a *successorok* munkaképességét csökkentő tényező.

Vegyük először vizsgálat alá azon *passiv kár* szerepét, mely a beteg egyénben rejlő társadalmi erőatomok megbénulásából származik. Legfeltűnőbb, ha nem is legnagyobb ezen kár, ha az egyén meghal, ezért ezen esetből indulunk ki.

A társadalomra nézve minden egyén, mint munkaerő, bizonyos értéket képvisel, melyet saját érdekében megtartani igyekszik. Ezen igyekezet egyrészt a gyógyítási kényszerben nyer kifejezést, másrészt azon büntető intézkedésekben, melyek az egészség megfontolt, vagy hanyagságból beálló megkárosítását sújtják. A társadalom ezen *intentióját* fejezi ki, hogy szigorúbb büntető rendszabályokat alkalmaz, a mikor megfontolt cselekedet, vagy vigyázatlanság nemcsak egészségháborítást, hanem halált okoz. Ugyanezen irányzat sugallja a kötelező törvénybe nem öntött valláserkölcsei tanítást, mely bűnnek minősíti az öngyilkosságot. Látjuk azt is, hogy bizonyos külön *differentiált* társadalmi rendszerek, pl. a katonaság büntetéssel sújtja az öngyilkossági kísérleteket, sőt az öncsonkítást is.

Az egyénnek, mint társadalmi munkaerőnek ezen *direct* védelmén kívül még egy csoportját találjuk a *palliatív* intézkedéseknek, melyek kötelessé teszik a külső viszonyok olyan rendezését, mely a tudomány jelen állása szerint nemcsak *conserválja* az egészséget, hanem lehetőség szerint meg is gátolja a betegségek kitörését. A *hygiene* egészségvédelmi szabályait

vállvetve igyekeznek vallás, közoktatás és direct egészségügyi törvények vagy rendeletek az emberre kényszeríteni. Az egészségtan tanításainál még messzebbmenő, még radicalisabb providentiát mutatnak azon társadalmi irányzatok, melyek azon axiómából indulva ki, hogy a nyomor és a betegség ikertestvérek, a nyomor sanálásával igyekeznek a hygiene alapjait megteremteni. Ezen radicalis intézkedések közül legnagyobb sociologiai fontosságúak azok, melyek a gyermekvédelem keretében a gyermekek nyomorbajutását igyekeznek meggátolni. Társadalmilag fontossá válik ezen tendentia a törvénytelen gyermekek nagy száma miatt, kik többnyire az egyedül számbavehető, mert nemcsak ethikai, hanem physiologiai alapokon nyugvó emberi altruismusnak, a szülői szeretetnek körén kívül, vagy külső határaihoz közel foglalnak helyet. A törvénytelenekhez hasonló sors éri az árvákat is. Hogy ép úgy ezen messzemenő prophylaxis, melynek célja, hogy egészséges és hasznos munkaerőket adjon a társadalomnak, mint a tulajdonképeni hygiene, mely a kész munkaerőt védi a betegségek okozta csökkenéstől, hogy mindkettő mily fontos társadalmi szükség, azt legjobban mutatja, hogy ma már róluk majdnem mindenütt állami törvények gondoskodnak. Hazánkban, melynek törvényhozását mindeddig nagyjából részben közjogi kérdések és a holt értékek védelme kötötték le, az egyénben rejlő erőérték prophylaxisa inkább csak az önkéntes humanismusra hárult, míg legislaturánk ezen téren messze a nyugati államok mögött maradt. Örömmel constatálhatjuk, hogy jelenlegi kormányunk, melynek most is törvényhozási programjában van egy gyermekvédelmi törvény megalkotása, helyes érzéket mutat az emberben rejlő értékre nézve és pedig hinni szeretjük, hogy nemcsak militaristicus szempontból.

Még a nyomor mint betegségek talaj ellen irányuló prophylacticus intézkedéseknél is messzebbre nyúlik vissza — úgyannyira, hogy inkább az emberértéknek általában, mint a betegségek okozta károknak sociologiai fejtegetéséhez tartozik — azon törekvés, mely a házasság megkönnyítése és védelme, más részt a prostitutio üldözése révén oda hat, hogy az emberben rejlő fajfentartó, termékenyítő erő ne vesztegettesék el meddően, hanem biztosítékát képezze egy egészséges és népes jövő generációnak.

Az összes társadalmi szervezetek tömegcohaerentiájából folyik, hogy a mint bármely veszély ellen védelmi intézkedéseket tesz, ezek annál hatalmasabbak, minél nagyobb tömegek érde-

kéről, bajtól való mentesítéséről van szó. Mindég nagyon gyengék és úgyszólván csak a kedélyből fakadó humanizmusnak szülöttei azon intézkedések, melyek védelmezni, vagy segíteni akarják azon singularis egyént, aki betegség miatt szenved. Ha azonban ugyanazon egyén szenvedése nemcsak hordozóját sújtja, hanem félős, hogy a baj bárminő alakban tágabb körökbe árad, azonnal megmozdul a társadalom, mely az önkénytes humanizmus jól megtanult posáival siet a szenvedő segítségére, tulajdonképen azért, hogy olvadékony portékáját szárazra vigye. Be kell látnunk, hogy a társadalom érdeke a betegség gyógyítása — még akkor is, ha nem ragályozó vagy közveszedelmes betegségről van szó. Előbbi fejtegetéseinkből láttuk, hogy minél tágabb köröket fenyeget veszedelemmel az egyén betegsége, annál erőteljesebbnek kell lennie a társadalom védelmi reakciójának is. Valamely nem ragályozó és nem közveszedelmes betegség active csak közvetlen környezetére kárthozó, arra nézve is csak *oeconomicus* szempontból, mert először is elesik a beteggé lett egyén értéket képviselő munkájától, másodsor pedig megmenteni óhajtvá az illető egyénben fekvő munkaértéket, a betegség megszüntetésére törekszik, mely törekvés mint gyógyítás a szenvedett hiányon kívül még pozitív áldozatokba is kerül. Mielőtt azonban a tágabb köröket fenyegető betegségi veszedelmekre térnénk, rá kell mutatnunk, hogy az előbb illusztrált kár is túlterjed a közvetlen környezeten, a mit akkor veszünk jobban észre, ha nem egy ily betegségi eset izolált hatását, hanem számos hasonlóan tömeghatását teszszük vizsgálat tárgyává. Így pl. tapasztaljuk, hogy egészségtelen időjáráskor felszaporodnak a betegségek, melyek — feltéve, hogy nem *infectiosusak* — direkte csak közvetlen környezeteiket sújtják, ha azonban a nagy tömeg által sokszorosított távolhatásokat kutatjuk, úgy egész gyárat találunk, melyek üzemét a hiányzó munkaerők miatt össze kellett vonni, hivatalokat, melyek egy-egy osztálya kénytelen megszüntetni működését.

A társadalmi veszély sokkal nagyobb azon betegségeknel, a melyek ragályozók, ezek úgyszólván nem maradnak az egyénhez kötve, a kit megtámadtak, hanem önálló létűek és az egyes betegedek csak stációk, melyeken át a kárttevő ragály halad. Az előző, nem közveszedelmes betegségeknel könnyű volt. a társadalmi kárt megmérni; ezzel szemben a ragályozó bajok által okozott kár nem mérhető többé az izolált erővesztés és eröpótlás értékösszegével, hanem ahhoz még egy érték adandó

mely az előbbinek számban többé nem is mérlegelhető sokszorososa; hiszen minden új megbetegedés kiindulási pontjává lehet egy-egy újabb ragályozási gyűrűnek. A ragályok természetéből folyik, hogy minden betegedési eset nem csak egy új áldozat, hanem egy-egy újabb támadópont, melyen megvetve lábát, pusztító hatalma újszülött erővel harap bele a környezetben élő eddig érintetlenül friss emberanyagba.

Mielőtt a társadalom önvédelmi intézkedéseiről volna szó, melyeket a ragályok hatalmas és mérhetetlen veszedelme provocal, rá kell még térnünk azon betegségekre is, a melyek közveszedelmesek, habár nem ragályozó voltak miatt. Ezek az elmebetegségek. Hosszú és talán felesleges kitérés volna megmagyarázni azt, hogy az emberek életszükségeinek activ kölcsönösségében, tehát minden társadalmi szervezet alapföltételében az erőalkalmazás, az erőátvitel és az erőegyeztetés a szellemi élet medrében folyik, hogy azon hatalmas folyam, mely a társadalomnak, mint emberek tömegének életerejéből fakad, a szellem által irányított mederben viszi hullámain, erőforrását minden társadalmi cselekvésnek. Minden cselekvésre ösztönző szellemi extravagancia egy támadás a megszorított és szabályozott folyam partjai ellen, a mely hogy ha sikerült, úgy a társadalmi erők egy részének kitörését, pusztító áradását okozza. Készakarva beszéltünk szellemi extravaganciáról és nem betegségről. Az önvédelemre szorított társadalom nem diagnostisáló orvos, hanem rendőr, nem a motívumokat, hanem az eredményeket fontolja. Osztályozhat a tudomány; a dissocialis emberek egy részét odaadhatja a criminologusnak, másikat a psihiaternek; keletkezhetik még olyan vita a kétféle tudós között és ezen vitától függhet, áldozatuk fegyházba kerül-e vagy tébolydába, a tébolyda isoláló zárkájába, vagy a fegyház elmefigyelő osztályára, a társadalom szempontjából mégis csak az fontos, hogy azok a mesterséges falak, melyekkel a part egy-egy szakadását kifoltozta, elég erősek legyenek a társadalmi erők összetartására, azok a vadvizek pedig, melyek egy-egy áradásból maradtak, oly medenczékbe gyűjtessenek, a honnan többé vetést nem károsíthatnak. A criminologia és a psihiatria határpereinek érintése nélkül csak annyit kell e helyütt constatálnunk, hogy a társadalomra káros dissocialis cselekvések egyik rugója többek között az elmebetegség és hogy ezért az elmebetegek elleni védelem tárgyunkhoz tartozik. Oly tág határok között mozog és oly heterogen a társadalmi veszély, melylyel az elme-

betegnek fenyegetnek, hogy azt felsorolással kimeríteni lehetetlen, jóformán elég, ha azt mondjuk, hogy ezen veszély mindég egyéni erők dissocialis érvényesülésében áll: élő vagy holt értéket, életet vagy vagyont rombol, vagy pusztít el, legyen bár ezen érték az övé vagy a másé. Az önveszélyesség és a közveszélyesség fogalmai elég jók, hogy alattuk az elmebetegségből fakadó összes társadalmi károkat összefoglalhassuk.

Mielőtt a társadalom betegségvédelmi intézkedéseinek érdemleges tárgyalására térnék, még egy betegségi veszélyt kell tárgyalnom, mely kiválik osztályozásom kereteiből. A betegségből folyó veszedelmek feltüntetése nem történhetett a nélkül, hogy ne utaltam volna a védelem általános irányaira is. Ezen irányok között említettem a prophylaxist is és pedig oly messzemenőleg, hogy még a jövő generatiók providens védelmére is kiterjeszkedtem. A prophylacticus törekvések között érintettem a nyomor elleni küzdelmet is, mely indirecte szintén betegség elleni prophylaxis. Nagyobb súlyt azonban csak a gyermekek nyomor elleni védelmére fektettem, ennek indoka, hogy a nélkülözés más szerepet játszik a gyermeknél, mint a felnőttél. A felnőtt erejének teljében van és ezért a nélkülözés nem passiv szenvedésre, hanem inkább activ cselekvésre kényszeríti: eredménye ugyan lehet a társadalomra káros, de inkább az önvédelem dissocialis érvényesítése révén, mint betegség által. A nélkülöző gyermek a passiv szenvedés, a betegség áldozata, mert nincs ereje azon rendszer ellen törni, mely szegénységét okozta, vagy okozni látszik, másrészt a nélkülözés önmaga, minden hozzájáruló alkalmi ok nélkül is beteggé teszi, mert a természetes továbbfejlődés megakadása egy a betegséggel. Ezekből látjuk, hogy csak a gyermekeknél bír a nyomor elleni védelem prophylacticus értékkel. Ha azonban beható figyelemre méltatjuk a társadalom életét, úgy nem egy jelenségére bukkanunk, melyek hol egy törzsből növvő oldalhajtásai a gazdasági nyomornak, — hol inkább az erkölcsi nyomorból hajtanak, de legszívesebben az előbbivel együtt tenyésznek, — hol ismét a civilisatio bonyodalmas folyamatából, mint annak ugyan számottevő, de határozottan kórságos nyilvánulásai, mondhatjuk árnyoldalai, válnak ki, melyeknek közös vonásuk az önkéntes, habár céltudatlan egészségháborítás. Ezen jelzett káros irányzatok elsősorban csak önkéntes áldozataikra nézve önveszedelmesek, miután azonban a társadalmak institutioiba számos gyökereikkel mintegy belekapaszkodtak, azokkal egy jól-rosszul szervezett

egészet képeznek, ezért a belőlük folyó társadalmi károk sem tekinthetjük egyszerűen számos hasonló jelenség tömeghatásának, hanem veszedelmes társadalmi áramlatoknak, melyeknek állandó erőforrásukat képezik a társadalmi élet ephemer vagy állandó fogyatkozásai és melyek az innen kölcsönzött hatalmat agresszív érvényesítik kényszer, szokás, vagy suggestio alakjában. Ezen fejtegetésekből kiérezhetjük, hogy azon veszedelmes irányzatok, a melyekről jelenleg szó van, az egyén részéről tulajdonképpen gyógyítási kísérletek, vagy inkább kuruzslások oly bajok ellen, melyek miatt szenved, de melyekről nem ő tehet, hanem a társadalom. Önvédelmi törekvések ezek: czéljuk enyhíteni a nyomort, éhséget; csillapítani a fáradságot; pótolni a pihenést, szórakozást, házasságot; elszibbasztani a gondot és reménytelenséget; felkelteni a reményt — és a több, és a többi. Ezen önvédelmi törekvések motívumaiban nem találunk semmi nemtelent, hanem kivitelük — ha erről beszélhetünk — egy logical lapsusra van építve. Oly bajok elleni védelemről van szó, melyek miatt az egyén szenved ugyan, de a mely bajok nem ő benne, hanem a kívül fekvő viszonyokban rejlenek. Azonban az egyén még sem ezen külső viszonyokat akarja megváltoztatni, hanem önmagát, ezért önvédelme nem is gyógyítás, hanem kuruzslás, mely eleve hamis irányban indul. Az ily hamis védekezés eredménye soha sem lehet a külső viszonyok megjavítása, hanem a saját szervezet megrontása, vagyis betegség. Annyira ismertek ezen az egészségre káros társadalmi kinövések, hogy kimerítő felsorolásuk helyett elégnek tartom, ha csak a legfontosabbakat emelem ki, ezek az alcoholismus, az önfertőzés és a prostitutio. Mindhárom dolognak veszedelmessége a köztudatban van, habár azt enyhébbnek ítélik a valóságnál. Be kell azonban ismernünk, hogy az alcoholismusnak, az önfertőzésnek és a prostituálásnak csak egyéni veszedelmességét ítéli meg túlon-túl enyhén a közfelfogás, nem pedig ugyanezek társadalmi tömeghatását. Azt lehet mondani, hogy mindenki sokkal közelebb áll ezen három pusztító elemhez; érzik a hatalmas vonzerőt, mely legközvetlenebb környezetükből is magához ragadja a gyengébbeket, sőt sokan problematikus erejük túlbecsült tudatában kaczerkódnak a vésszel és talán — szinte öntudatlanul — már maguk is áldozatok, mások áldozatok voltak, de megmenekültek és szabadulásuk örömeinek vakságában elfelejtik a sebeket, melyeket a vész ejtett testükön vagy lelkükön, pedig megmaradtak forradásai: ily bírák egy ködgyűrűben állnak, melyen belül szemüket megvesztegetik a sub-

jectív vonatkozások és csak a távoli tömeghatások felett ítélnének befolyásolatlanul. Láttuk mily kiapadhatlan erőforrásai a pusztító elemek ezen hármasszövetségének a társadalmi életközösség azon velejárói, melyek a társadalom sok tagját vegetatív jólétükben támadják meg: a szegénység gondjaival és a veszteség gyászával sújtják, sőt még fajfentartó, családalapító ösztöneit is bilincsekbe verik. Mégis azt látjuk, hogy az alcoholismus, önfertőzés és prostitutio háromegy folyama csupán eredetét köszöni az egyén társadalmi szenvedéseinek, hogy később mintha szembeszállana az esés törvényeivel, hegy ellen folyik és azon társadalmi magaslatokon is pusztít, a hol nélkülözésekről már csak ethikai szempontból lehet szó. Habár forrásai a nélkülözések mélységeiben fakadnak, és erejét is főképp onnan meríti — még egy más tényezőt is kell találnunk, mely ezen hármasszövetség víz-tömegét a magaslatokra felhajtja, mely ezen pusztító elemeket szinte ragályszerűekké teszi. Nézzük pl. az alcoholismust. Az alcohol napjainkban a közfogyasztás cikkének tekinthető, termelése pedig a közgazdaság egy fontos és nélkülözhetlen része. Habár az elmélet küzd ezen, mondhatnók gazdasági alcoholismus ellen, katonái, a temperenclerek mindedig alig értek el valahol számbavehető eredményeket, mert nem tudták erejüket gazdasági téren érvényesíteni. Gazdasági fegyverek helyett csak a szó ethikai erejével küzdtek, nem is igazán a gazdasági — mondhatnók termelési, közfogyasztási — alcoholismus ellen, ezért valójában csak az egyes embert védték a fönnálló és megdönthetetlen alcoholismus rá nézve ártalmas túlkapásai ellen. Habár az alcohol üldözői, mint abstinentsek, csekély számuk arányában a gazdasági alcoholismus mérlegét is befolyásolják, direct működésük mégis nem több, csupán a szó egyenes értelmében »temperencler«, a mennyiben nem képesek, és nem is vállalkozhatnak a gazdasági alcoholismus megszüntetésére, csupán ezen meglévő baj egészségi és morális pusztításának mérsékelésére. Az alcohol a közfogyasztásban mint oly eszköz szerepel, melynek használata élvezetet okoz, és más nélkülözött élvezeteket pótol, vagyis élvezeti cikk. Ha tekintetbe vesszük, hogy az emberek a társadalmi jólét bármely fokán szeretik és keresik az élvezeteket és azok hiányában nélkülözést éreznek, úgy meg fogjuk érteni, hogy ha az élvezetvágy és élvezethiány átlaga bárminő csekély is — egy oly könnyen hozzáférhető élvezet surrogatum, mint az alcohol, csakhamar általános consumczikké válik. Ha most ezen úgyszólván minden embernél megvetett alapokhoz hozzávesszük egyes

emberek nagyobb nélkülözéseit, melyek egyéb híján nagyobb élvezetvágyat és nagyobb élvezetpótlást követelnek, úgy feltárul előttünk az alcoholismus teljes képe: egy tavat látunk, melynek a mélységben gazdag forrásai vannak, de mely felületesen, az egész földfelület talajvizeiből is táplálkozik, olyannyira, hogy kilép medenczéjéből és mint társadalmi járvány árad szét, újabb forrásokból növekedve mindenütt, a hol magasabb a talajvíz — az általános nélkülözés — vízállása.

Mindeddig csak azt érthettük meg, hogy az alcoholismus egyéni rugói: a természetes élvezetvágy és az élvezetekben való nélkülözés sokkal általánosabbak, mintsem gondolni lehetne: hogy bár egyenes arányban nőnek a gazdasági nélkülözéssel, de megtalálhatók a legnagyobb gazdasági jóllét mellett is. Mindebből azonban csak az alcoholismus nagy arányait, de nem ragályszerű terjedését érthetjük meg. Eddigi fejtegetéseink alapján az alcoholismus úgy tűnik fel előttünk, mint valamely nem ragályos miasmaticus betegség, midőn pl. egy mocsár kigőzölgése sok embert dönt mocsárlázba, a nélkül, hogy egy ember mocsárlázát olyan valaki is megkaphatná, a ki ugyanazon atmospherát nem szívta be. Az alcoholismus azonban ugy jelentkezik, mint valamely miasmaticus, de egyúttal constagiosus betegség, pl. mint a typhus, melyet nagyobbbrészt azok kapják, a kik a fertőzött talajvizet élvezték, de ezenkívül olyanok, is, kik azon vízből nem ittak, hanem egy typhusbeteg által lettek directe inficiálva.

Ennek megértéséhez vissza kell térnünk az alcoholnak, mint élvezeti szernek vizsgálatára. Az ember élvezetszükségletét normális körülmények között teljesen kielégítik a tápfelvétellel, pihenéssel, játszással, szerelemmel járó gyönyörök. A társas együttélés a természetes exigentiákat annyira megváltoztatja, hogy sokszor nem érhető el a vágy természetes kielégítése és így surrogatumok válnak szükségessé. Mindenki látja ezen élvezet surrogatumok alkalmazását és csakhamar azt is látja, hogy míg az élvezetvágy természetes kielégítése a közömbös megelégedettség érzését kelti, addig a surrogatumok túlfedezik a szükségletet és a túlelégültség mámorosán kellemes hatását keltik. Két éhező közül az egyik jóllakik, a másik felönt a garatra: az előbbi szenvedését a jóllakottság közömbös érzése váltja fel és ez a példa nem magával ragadó; a másik nem csak az éhség kínjától szabadult, ittas vidámsága szinte kiárad belőle, valódi ostentatio, mely a követendő példa erejével hat. Nem csak az alcoholnál, de minden mesterséges élvezeti módnál egyaránt találjuk az élvezetszükséglet ezen mámorokeltő túlfedezését, mely

tapasztalat vagy suggestio, mondhatjuk ragályozó erővel bír, olyannyira, hogy csakhamar a kellemes mámor önczéllá válik és már a közömbös hangulat is nélkülözésnek tekintetik, hiszen bárki tudja és látja, hogy mások fájdalmaikat is mámorba fullasztják; mennyivel könnyebb tehát a kívánatos mámor elérése, ha nem kell előbb ily fájdalmat paralyzálni, elzsibbasztani. Ezen tényezőknél fogva válhatik minden mesterséges élvezet valószínűs morális járvánnyá.

Sokban hasonló viszonyokat találunk a másik két társadalmi ragálynál, az onaniánál és prostitutionál. Csak annyiban különböznek az alcoholismustól, hogy itt egy physiologiai hajtóerő, nem pedig mesterséges eszköz az élvezet forrása, miért is itt nem annyira külső, mint inkább belső fogyasztásról lehet szó. Ezen különbség magyarázza egyúttal azt is, hogy itt nem találjuk úgy, mint az alcoholismusnál, a társadalmi járvány közgazdasági termelésen és fogyasztáson alapuló társfolyamatát. Azt mondhatjuk, hogy itt a külső gazdasági productiot a belső helyettesíti, azon erőmegetkarítás, melynek physiologiai rendeltetése a fajfentartás. A fajfentartó erő meddő eltékozlása azonban nem csak az egészséget veszélyezteti; a népesedési mozgalomra gyakorolt befolyása még nagyobb sociologiai fontosságú.

Mindkét módja az erőtékozlásnak elsősorban akkor válik az egészségre károsná, mikor a fajfentartó erő eltérítve physiologiai rendeltetésétől élvezeti fogyasztás tárgyává lesz és pedig a vele járó mértéktelenség miatt. Tudjuk ugyanis, hogy de norma a szervezet megtakarított erőfeleslege fordítatik fajfentartásra, míg az élvezeti fogyasztásnak nincsenek oeconomicus határai, nem csak az erőfelesleget emészti meg, hanem azon forgó tőkét is, mely az életműködések zavartalan teljesítésére szükséges. Általánosan ösmert ezenkívül a prostitutio veszedelmessége, mint ragályterjesztő tényezőé.

Ha most mindkét utóbbi baj forrásait és elterjedésüket vizsgáljuk, úgy nagyjában az alcoholismuséval azonos viszonyokat találunk. Itt is az élvezetvágy és élvezetpótlás az egyik oldalon, a másikon pedig a társadalmi viszonyok által előkészített talaj és mint a két factor eredménye: társadalmi ragály. Míg azonban az alcoholismus ragálya mesterséges, az utóbbi kettőé természetes; nem kell a belső indokhoz mesterséges alkalom és talán épen ez okozza, hogy terjesztésének nem oly fontos factora a társadalmi nélkülözés kényszere, mert ezt megelőzi a sokkal gyorsabban terjedő társadalmi suggestio, mely mindenütt könnyen fejleszthető csirát talál a fajfentartó ösztönben.

(Folytatása a jövő számban.)

Dr. Hajós Lajos.